

בריאת העולם ותשובה - מקורות

"בראשית ברא אלוקים את השמיים ואת הארץ"

כך פותחת התורה את סיפור בריאת העולם. על מנת להבין את משמעות העניין יש להתבונן בפסוקים הראשונים של התורה המתארים את סיפור בריאת העולם ועל ידי כך לברר את הכוונה האמיתית של הפסוק.

1. פירוש המילה "בראשית"

לדוגמא, נתבונן באופן בו קראו חז"ל את הפסוק הראשון. רגילים לחשוב שהפירוש של המילה בראשית הוא בהתחלה, כלומר: בהתחלה ברא הקב"ה את העולם. הסבר זה ודאי אינו נכון. כבר רש"י מסביר כי פירוש המילה בראשית אינו בהתחלה אלא בהתחלת, כלומר **זוהי מילה נסמכת שאינה עומדת בפני עצמה**. הפסוק אינו מציין בהתחלת מה ברא ה' את העולם, אך מכל מקום ברור שלא ניתן להבין זאת בתור ציון של זמן. גם מצד הסברה קשה לומר שהמילה בראשית מציינת זמן. שהרי ברור שהעולם נברא בהתחלה, ואם זו כוונת הפסוק הרי הוא מיותר לחלוטין. וגם אם נאמר שהמילה בראשית משמעותה בהתחלה, הרי היה צריך להיות כתוב: **בראשית**, כלומר בהתחלה. יש להבין את המילה בראשית באופן סמלי ולא כתיאור של זמן, וכפי שאומר רש"י, אין אומר מקרא זה אלא דרשני.

בראשית – על ידי ראשית או בעבור הראשית ברא ה' את השמיים ואת הארץ. האות ב' משמעותה בעבור, כפי שמצאנו אצל יעקב אבינו (בראשית כט, כ – כה):

"ויעבוד יעקב ברחל שבע שנים ... הלא ברחל עבדתיך"

האות ב' משמשת כתיאור התכלית והמטרה של הבריאה. על פי הבנה זו, שהיא התפיסה היהודית של הבריאה, רואים שיש בבריאה משהו מיוחד, שקיים תהליך חדש בעולם שזוהי תחילתו. לעומת תפיסה זו קיימת התפיסה המערבית / נוצרית המושפעת מהתרבות היוונית, הרואה בתורה ספר פילוסופיה יהודי.

על פי תפיסה זו התורה היא ספר המתאר עובדות, ולכן גם ברור כי תאור העובדות צריך להתחיל מתחילת הבריאה. **כלומר לפי התפיסה המערבית / נוצרית המילה בראשית פירושה התחלה**, ובעקבות כך יכולות להישאל שאלות עובדתיות כגון: גיל העולם ומתי נברא האדם. לפי התפיסה היהודית סיפור הבריאה אינו בא לתת עובדות, ואין זה מתפקידו לספק אינפורמציה על בריאת העולם ולענות על שאלות פיסיקליות וגיאולוגיות. השאלה אם העולם נברא או לא כלל אינה קיימת. על פי ההשקפה היהודית, הידיעה כי העולם נברא קיימת כבר בתודעה עוד לפני שמתחילים לקרוא את התורה. אנו יודעים זאת ידיעה מוקדמת משום שקהל היעד של התורה הוא עם ישראל, שאצלו כבר קיימת הידיעה המוקדמת כי העולם נברא.

2. מטרת סיפור הבריאה

אם כן מה תפקידו של סיפור הבריאה? **סיפור הבריאה בא לענות על השאלה מדוע נברא העולם, בעבור מה או מי נברא העולם.** תאור הבריאה אינו תאור של עובדות אלא של משמעויות, לא ספר מדעים אלא ספר ערכים. התורה באה על מנת לעזור לנו לברר מהי הסיבה שבשבילה או בגללה נברא העולם. יש לציין שעדיין לא ברור לנו מהי הראשית אליה מתכוון הפסוק. ישנם מפרשים רבים והסברים רבים לגבי משמעותה של המילה ראשית המופיעה בפסוק הראשון בתורה (עיי' במהר"ל נצח ישראל פרק ג') ושעבורה נברא העולם. אך בכל אופן פסוק זה מודיע לנו שיש ראשית, יש משמעות ותכלית לעולם הזה.

על מנת להבין יותר לעומק את סיפור הבריאה, נערוך השוואה בינו לבין סיפורי הבריאה שהיו מקובלים בתרבות המערבית. סיפור הבריאה המקובל ביותר הינו המיתולוגיה היוונית, והוא מייצג את שאר סיפורי הבריאה בקרב עובדי האלילים. בזמן שמשו רבנו נתן את התורה לעם ישראל היו מקובלים אצל אומות העולם הסברים אחרים למקור העולם ולמי מנהיג אותו. במיתולוגיה היוונית האלים הם ההסבר להנהגת המציאות, הכל מקורו באלים. כל האלים הינם צאצאים של אלים גדולים יותר. זאוס למשל, הוא בנו של אל שקדם לו – קרונוס, שהוא למעשה כינוי של הזמן. קרונוס עצמו הוא בנם של שני אלים גדולים יותר: אורנוס וגאיה, שהם למעשה הזוג הראשון, מעין שמיים וארץ. כאשר אורנוס וגאיה עצמם הם ילדיו של האל כאוס, שכשמו כן הוא – תוהו ובוהו. ולפני כן אין שום דבר.

למעשה המיתולוגיה היוונית מתחילה לקרוא את התורה החל מהפסוק השני של התורה:

”והארץ היתה תוהו ובוהו וחשך על פני תהום ורוח אלוקים מרחפת על פני המים”

זוהי ההתחלה לפי התרבות היוונית. אך לפי ההשקפה היהודית, יש התחלה קודמת לכך, שכן עוד לפני התוהו ובוהו היתה ראשית, כפי שמצוין בפסוק הראשון של התורה.

זהו ההבדל העיקרי בין תפיסת היהדות את הבריאה לבין התפיסה המערבית / נוצרית. לפי שיטת התרבות המערבית ראשית הבריאה זה הבאלגן, התוהו ובוהו, ולכן כל היווצרות של סדר לאחר מכן היא מקרית בלבד. כיון שכל דבר שואף לחזור למקור שלו, אזי כל סדר מקורו בבאלגן ולכן גם סופו ותכליתו בבאלגן, שעתיד כל דבר לחזור לשורשו. ולכן על פי שיטה זו אין תקווה שהעולם יהיה מסודר ובעל משמעות.

לפי תפיסת היהדות את הבריאה, אכן יש תוהו ובוהו בעולם, אי סדר קשה וחמור מאוד, אך מקורו של הבאלגן הגדול הזה הוא בראשית שקדמה לו. הייתה ויש תוכנית אלוהית לבריאה, והתוהו ובוהו הוא רק חלק מהתהליך.

יש תכלית לבריאה כי יש ראשית לבריאה, כפי שהנביא ישעיהו מתאר זאת (ישעיהו מו, י):
”מגיד מראשית אחרית”.
כיון שיש ראשית לעולם, ניתן לדעת בוודאות מוחלטת שיש לו גם אחרית, שיש מטרה ומשמעות לעולם. זוהי משמעותה של הראשית: יש אחרית, יש לאן להגיע. זוהי הסתכלות אופטימית על העולם, יש לאן ללכת וההליכה אינה לחינם.

3. סיפור הבריאה

את פרק א' בספר בראשית המכיל את סיפור הבריאה ניתן לחלק לשלושה חלקים: הפסוק הראשון, הפסוק השני, ומהפסוק השלישי ועד לסוף הפרק. נסביר כל חלק בפני עצמו.

”בראשית ברא אלוהים את השמים ואת הארץ”

מה משמעות דבר זה? קשה להבין. הדבר היחיד שברור הוא שמי שברא זה אלוקים. אין זה דבר של מה בכך, שכן אם אלוקים ברא את העולם ואלוקים הוא מושלם, הרי בהכרח נובע כי גם הבריאה של אלוקים היא מושלמת. כלומר העולם שנברא הוא עולם מושלם. העולם של הפסוק הראשון הוא אופטימי לחלוטין, הטוב בהתגלמותו, הכל בסדר גמור. ואז מגיע הפסוק הבא:

”והארץ היתה תוהו ובוהו וחושך על פני תהום ורוח אלוקים מרחפת על פני המים”

פתאום נהיה חושך בעיניים, העולם כבר לא מושלם, כאילו מישהו בא וטרף את הקלפים. זהו עולם שבור, עולם שעבר שבירת כלים. ורק לאחר מכן, מפסוק ג' ואילך מתחילים לעשות שוב סדר בעולם, לנסות להחזיר אותו לקדמותו. הקב"ה בורא את האור, הרקיע, הדשא, המאורות, הדגים, החיות ואת האדם. מתחילים שוב לראות עולם מסודר.

כלומר לפי הכתוב בתורה העולם מופיע בשלושה שלבים או מצבים שונים: אידיאלי, מציאותי, מתעלה. בפסוק הראשון מופיע העולם האידיאלי כפי שברא אותו הקב"ה. בפסוק השני מופיע העולם המציאותי, שבור ולא מוצלח. ואילו מפסוק ג' ואילך מופיע עולם המתעלה בהדרגתיות, על מנת להביא את העולם מהמצב של הפסוק השני למצב של הפסוק הראשון.

מה שגורם לשבירת העולם הוא הרצון המיידי לקבל עולם מושלם. רוצים את מצב אחד ומייד מקבלים מצב אחר. אבל לאט לאט ובסבלנות ניתן לתקן ולהשלים (ואף להגיע ליותר ממה שהיה בהתחלה). באופן גרפי ניתן לשרטט את השינוי במצב העולם כמו האות הלטינית: √, כאשר המצב ההתחלתי הוא בקצה הזרוע השמאלית של האות – זהו העולם המושלם. אחר כך מגיעה הנפילה הגדולה לתחתית, אך משם מתחילה התעלות אינסופית, המגיעה אף מעבר למצב ההתחלתי. אילולי השבירה העולם היה נשאר במצב ההתחלתי ללא יכולת להתעלות אל מעבר לכך. השבירה אפשרה את ההתעלות, וכך למעשה פרצה את הדרך להתרוממות אינסופית.

למעשה התהליך המתואר בפסוקים הראשונים של התורה, תנועה מלמעלה למטה וחזרה למעלה, זוהי התשובה. כפי שאמרו חז"ל שהתשובה קדמה לעולם, שאילולי התשובה לא היה תהליך ההתעלות של העולם מתאפשר. הפרק הראשון של התורה מתאר באופן כללי כיצד ההוויה הכלל עולמית יורדת למדרגה נמוכה ושובה אל האלוקות. ניתן להבין שההוויה נמצאת בתהליך של תשובה מתמדת אל האלוקות.

4. סוגי הנבראים

לאחר הבנה זו יש מקום להיכנס קצת יותר פנימה לפירוט הדברים בפרק א'.

הקורא את פרשת בראשית מקבל מספר רב של פרטים על תהליך בריאת העולם. בהתחלה הכל פשוט, יש רק אור וחושך. לאחר מכן נוספים הרקיע והים והיבשה, ואחר כך הצמחים וכן הלאה עד שבסוף נהיה הרבה באלגן. יש לברר מדוע התורה מספרת לנו את סיפור הבריאה באופן זה, לאיזה צורך הובא ריבוי הפרטים לפנינו. על מנת להבין את הדברים נתבונן בפסוקים עצמם [על פי שיטתו של ר' אברהם בר חייא מברצלונה, המאה העשירית] וננסה לדייק מהם את משמעות סיפור הבריאה. נשים לב להבדל הקיים בתיאור הציוויים של הנבראים השונים (בראשית א, ג – כה):

היום הראשון	"ויאמר אלוקים יהי אור ויהי אור"
היום השני	"ויאמר אלוקים יהי רקיע... ויעש אלוקים את הרקיע"
היום השלישי	"ויאמר אלוקים תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע... ותוצא הארץ דשא עשב מזריע זרע למינהו"
היום הרביעי	"ויאמר אלוקים יהי מאורות ברקיע השמיים... ויעש אלוקים את שני המאורות הגדולים"
היום החמישי	"ויאמר אלוקים ישרצו המים שרץ נפש חיה ועוף יעופף על הארץ... ויברא אלוקים את התניינים הגדולים ואת כל נפש החיה הרומשת... ואת כל עוף כנף למינהו"
היום השישי	"ויאמר אלוקים תוצא הארץ נפש חיה למינה בהמה ורמש וחיתו ארץ... ויעש אלוקים את חית הארץ למינה ואת הבהמה למינה ואת כל רמש האדמה למינהו"

ניתן לראות שבבריאת האור מופיע הביטוי 'יהי פעמיים': פעם 'יהי' ופעם 'ויהי', הן בציווי והן במעשה הבריאה עצמו. לעומת זאת בבריאת הרקיע מופיעה המילה 'יהי' רק בציווי ואילו בבריאה עצמה נאמר "ויעש אלוקים". בבריאת הצמחים המילה 'יהי' אינה מוזכרת כלל. וכן גם ביום הרביעי בבריאת המאורות מופיעה המילה 'יהי' פעם אחת, ואילו בבריאת כל החיות ביום החמישי וביום השישי לא מופיעה המילה 'יהי' כלל.

על מנת להבין עניין זה, יש לברר מהי המשמעות של המילה 'יהי'. הפירוש המילולי של המילה 'יהי' הוא: קיום, להיות נמצא. כאשר התורה משתמשת במילה 'יהי' כוונתה היא לקיום מתמיד, לדבר הנמצא באופן מתמיד וללא הפסקה בעולם. לכן המילה 'יהי' מופיעה רק בבריאת האור, הרקיע [והימים] והמאורות. שכן אלו הם הנבראים היחידים הקיימים במשך כל ימי העולם. אין אף נברא אחר שיכול להתקיים במשך כל התקופה בה העולם קיים. כל הצמחים ובעלי החיים השונים קיימים לתקופת זמן מוגבלת, ולאחר זמן מסוים הם מפסיקים להתקיים, ולכן לא נאמרה בהם המילה 'יהי'. אך עדיין צריך להבין מדוע בבריאת האור מופיעה המילה 'יהי' פעמיים?

כפי שהסברנו, המילה 'יהי' מלמדת על קיום תמידי. אם כן כאשר התורה כופלת את המילה 'יהי', כוונתה היא שלאור יש שני קיומים. כלומר האור קיים בשני מישורים בו זמנית: בעולם הזה ובעולם הבא. המילה 'יהי' מציינת את הקיום בעולם הזה ואילו המילה 'ויהי' מציינת את הקיום בעולם הבא. כבר בפסוקים הראשונים התורה רומזת לנו על העולם הבא ועל כך שיש בו רק את האור בלבד, ואין בו אף נברא אחר, שכן באף אחד מהנבראים האחרים לא נאמר 'ויהי'.

אם כן ראינו שיש שלושה סוגי נבראים:

1. 'יהי' + 'ויהי': האור בלבד, בעל קיום תמידי בעולם הזה ובעולם הבא.
2. 'יהי' בלבד: הרקיע והמאורות, שם בעלי קיום תמידי אך רק בעולם הזה ואינם קיימים בעולם הבא.
3. ללא המילה 'יהי' כלל: הצמחים ובעלי החיים, שלהם אין קיום תמידי, אלא

קיום זמני בלבד בעולם הזה.

קיימת גם אפשרות רביעית: נברא שבו כתוב רק 'ויהי ולא כתוב 'יהי'. זהו כמובן האדם כפי שמופיע בפסוקים (בראשית ב, ז):

"וויצר ה' אלוקים את האדם עפר מן האדמה וייפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה"

ישנם שני נבראים שקיימים בעולם הבא: האדם והאור. ואכן זהו העולם הבא, אדם ואור בעלי קיום נצחי בלבד. כך כותב גם הרמח"ל בספרו "מסילת ישרים", שהאדם לא נברא עבור מצבו בעולם הזה, אלא הוא רק עובר בעולם הזה בדרכו אל העולם הבא. כפי שראינו יש הסבר מלא לכל דבר, וניתן להבין כל תופעה כיצד היא משתלבת בתיאור הבריאה. זה נותן הרגשה טובה כאשר מבינים בדיוק מהם הכוחות הפועלים ומהי המטרה. בזכות זה ניתן להתקדם ולהתעלות. לימוד זה עדיין אינו מספיק, אך רבותינו אמרו שאין ללמד זאת ברבים. בשיעור זה לא לומדים לעומק את הדברים, אלא מבצעים ניתוח של הכתוב בפסוקים.

5. סדר הבריאה

כעת נתבונן קצת יותר לעומק, באופן קצת שונה, והוא סדר הופעת הנבראים בפרשת בראשית. אלו הם דברים שצריכים הסבר. ביום הראשון נברא האור. אור הוא דבר אצילי, בלתי מדיד. אור הוא האינסוף, והוא גם אינו מוחשי הוא נעלם ומסתורי (גם בגימטריה: אור = אינסוף = רז). למעשה יש כאן הקבלה לתיאוריות המדעיות על בריאת העולם, הידועות כ"מפץ הגדול". גם על פי תיאוריות אלו יצירת היקום החלה בכדור אור גדול. ביום השני נברא הרקיע שהוא נברא גשמי יותר מהאור. הרקיע אינו דבר ברור מאליו (אין הכוונה לשמיים הכחולים שאנו רואים, שהם אוויר רגיל), אבל הרקיע קצת פחות מופשט מהאור, ויותר קל לתפיסה. ביום השני נברא גם הים שהוא יותר גשמי מן השמיים. ביום השלישי נבראו היבשה והצמחים, שהם שוב גשמיים יותר מן הנבראים שקדמו להם. ניתן לראות כי יש סדר בתהליך הופעת הנבראים בעולם. **סדר הבריאה הוא מן האצילי והמופשט אל המגושם יותר.**

ביום הרביעי נבראו המאורות: השמש, הירח והכוכבים. בריאה זו אינה מובנת, כיון שהיא אינה לפי הסדר שהופיע בשלושת ימי הראשונים. שכן ודאי שהשמש הירח והכוכבים יותר אצילים ומופשטים מהצמחים ואף מהיבשה והים, אם כן מדוע הם נבראו רק ביום הרביעי ולא לפני כן ביום הראשון או השני. שאלה נוספת המתעוררת מהנבראים של יום רביעי היא לשם מה הם נבראו בנפרד. הרי תפקידם של המאורות הוא להביא את האור שכבר נברא ביום הראשון, אם כן מהו ההבדל בין האור של היום הראשון לבין האור של היום הרביעי?

לשתי שאלות אלה ישנה תשובה אחת. ההבדל בין האור של היום הראשון לאור של היום הרביעי הוא, שביום הרביעי נוסף לאור מימד של תנועה. ביום הראשון נברא האור בפני עצמו, אור שפשוט קיים במקום. ביום הרביעי נבראו המאורות שהם (מבחינת האדם) מקור אור שנע מסביבו. **ההבדל היחיד בין היום הראשון ליום הרביעי הוא תוספת התנועה.**

באופן דומה ניתן לראות גם את ההבדלים בין הימים האחרים. ביום השני נבראו השמיים והמים, ולעומתם ביום החמישי נבראו העופות והדגים. שוב ביום שני נבראו הדברים הדוממים, וביום החמישי נוסף מימד התנועה. הציפורים הם רקיע בתנועה, והדגים הם ים בתנועה. היום החמישי הוא בדיוק כמו היום השני, אלא שנוספה בו התנועה, זרימת חיים, דחף חיוני שמתקיים במציאות.

אותו הבדל קיים גם בין היום השלישי ליום השישי. ביום השלישי נבראו היבשה והצמחים

ואילו ביום השישי נבראו בעלי החיים. הצמחים שנבראו ביום השלישי אינם יכולים לנוע ממקומם. בעלי החיים הם למעשה צמחים שיכולים לנוע. כפי שלצמחים יש שורשים באמצעותם הם אוכלים וגדלים, כך גם לבעלי החיים יש שורשים – השיניים, שבאמצעותם הם אוכלים וגדלים. **ביום השלישי נבראה גם האדמה, ולעומתה ביום השישי נבראה אדמה מתנועת – האדם.** כמו שנאמר (בראשית ב, ז): "ויצר ה' אלוקים את האדם עפר מן האדמה". לפי הסבר זה רואים שלמעשה העולם שנברא בשלושת הימים הראשונים חוזר על עצמו בשלושת הימים האחרונים בתוספת מימד התנועה. **העולם של שלושת ימי הבריאה הראשונים הוא עולם סטטי, ואילו העולם של שלושת ימי הבריאה האחרונים הוא עולם דינמי.**

6. מערב מול מזרח

עובדה מעניינת מאוד היא שהעולם התרבותי מתחלק לשני מרחבים תרבותיים עיקריים: תרבות המערב ותרבות המזרח. אמנם ישנם ניואנסים רבים אחרים, אך במשך אלפי שנים שתי תרבויות אלו הן התרבויות המובילות בעולם, והן המכתיבות את דפוסי ההתנהגות של הרוב המכריע של אוכלוסיית העולם. המאפיין הבסיסי המבדיל בין תרבות המערב לתרבות המזרח הוא היחס לתנועה ולשינוי. על פי השקפת התרבות המערבית (מבחינה גיאוגרפית – מערבה לאינדוס) על העולם תמיד להיות בתנועה, יש צורך להתקדם כל הזמן ולהשיג עוד ועוד בכל בחינות החיים. יש בתרבות המערבית מעין יסוד משיחי, העולם כפי שהוא אינו מספק וצריך לשנות אותו על מנת לשפרו. לעומת זאת על פי התפיסה המזרחית העולם הינו טוב במצב שהוא נמצא. צריך להשלים עם מה שיש ולהשתלב עם העולם. האידיאל הוא הקביעות הנצחית. על פי תרבות המזרח עולם משתנה הוא עולם רע. כל אחת משתי תרבויות אלו הדגישה חלק אחר של סיפור בריאת העולם. **תרבות המזרח הלכה בדרך של שלושת הימים הראשונים של עולם ללא תנועה, ואילו תרבות המערב הלכה בדרך של שלושת הימים האחרונים של עולם בתנועה, עולם שמשתנה ומתקדם כל הזמן.**

וכאן המקום לראות את ההבדל המהותי בין שתי עולמות אלו. בסוף שלושת ימי הבריאה הראשונים לא קורה שום דבר בעולם (מבחינת העולם הסטטי, בריאתו הסתיימה). לעומת זאת עם סיום שלושת ימי בריאת העולם הדינמי כן מתרחש משהו חדש בעולם – שבת. לעולם הדינמי יש תכלית, יש מטרה בסוף הדרך ולשם מתקדמים כל הזמן. אך המטרה היא שבת, ומה עושים בשבת? שום דבר, נחים ממלאכה. כלומר המטרה של העולם הדינמי היא למעשה מה שכבר היה קיים מלכתחילה בעולם הסטטי, עולם ללא תנועה שאין צורך לעבוד. בעוד העולם המערבי לא נח לרגע ומתקדם כל הזמן, הרי כל מטרתו היא להגיע אל מה שכבר קיים במזרח, השלמה עם מה שיש. זוהי קושיה גדולה מאוד על התרבות המערבית.

7. השילוב של מזרח ומערב

אלא, יש להבין שהסבר זה אינו מדויק והשאלה אינה קשה כלל, כיון שאינה דומה מנוחת העובד לאחר שסיים את עבודתו למנוחה של מי שהתבטל ולא עשה דבר. מנוחה לאחר גמר העבודה היא מנוחה בעלת משמעות, מנוחה שיש בה סיפוק. השבת היא השילוב בין שתי העולמות, הסטטי והדינמי, המזרחי והמערבי. ולכן השבת היא היום של עם ישראל, בת זוגו של עם ישראל. ייעוד האומה הישראלית הוא לא במערב ולא במזרח. כפי שנאמר בנביא (ישעיהו נט, יט): "ויראו ממערב את שם ה' וממזרח שמש את כבודו". במערב יראו את שמו של הקב"ה ובמזרח את כבודו, אך רק אצל עם ישראל משתלבים השניים יחד: "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד". ואכן כאשר שילוב זה מתרחש רק אז יכולה להתקיים המשך

נבואת הנביא (ישעיהו נט, כ): "ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקוב נאום ה'".

התורה מתארת לפנינו את תפקידו של עם ישראל בתוך כלל התרבות האנושית, את היכולת לשלב בין שני העולמות הסטטי והדינמי, ובאופן זה ללכת בדרך שיש לה גם מטרה, תיקון העולם.

חלוקת ששת ימי בראשית לשני חלקים נפרדים בני שלושה ימים באה לידי ביטוי גם בקבלה. על פי הקבלה, השבוע מתחיל ביום רביעי, כאשר שלושת הימים מיום רביעי עד יום שישי הם הימים בהם מתכוננים לשבת, ואילו מיום ראשון עוד יום שלישי הם ימים הניזונים מהארת השבת שעברה. בהתחלה יש תנועה, התקדמות לעבר מטרה מסוימת, השבת. ולאחר שמשיגים את המטרה ניתן למשוך ממנה את האור ואת הטוב להמשך החיים. השקפה זו נכונה למעגל הקטן של השבוע, אך היא נכונה גם למעגלי החיים הגדולים והמקיפים יותר.

8. בריאת האדם

קיימת בעולם המדע תיאוריה חשובה הראויה להתבוננות והיא: תורת האבולוציה הדרוויניסטית. יש בתורה זו מרכיב חשוב ומעניין הקובע כי כל חלקי הבריאה קשורים זה בזה. על פי תיאוריה זו מתוך הדומם נוצר הצומח, הצומח הפך לבעל חי, ומתוך בעלי החיים נוצר האדם. יש כאן הרמוניה וקישור של כל הבריאה בשרשרת אחת. אך הנקודה המרכזית היא עד להיכן ניתן להמשיך את השרשרת הזו. שכן אם האדם הוא התוצר הסופי (לעת עתה) של שרשרת זו, מה מייחד אותו משאר בעלי החיים? האם ניתן להתייחס אל האדם כאל חתול משוכלל, או שיש בו משהו מעבר לכך, מעין ניצוץ מיוחד שלא ניתן לגמדו ולומר שהוא יצירה טבעית בלבד. עניין זה נידון גם בסיפור בריאת העולם, כפי שהתורה מתארת (בראשית א, כד): "ויאמר אלקים תוצא הארץ נפש חיה למינה בהמה ורמש וחיתו ארץ למינה ויהי כן". כלומר הקב"ה ציוה על הארץ (הטבע) להוציא ארבעה דברים שונים:

1. נפש חיה למינה
2. בהמה
3. רמש
4. חיתו ארץ למינה.

אך מה שקרה בפועל הוא (בראשית א, כה): "ויעש אלקים את חית הארץ למינה ואת הבהמה למינה ואת כל רמש האדמה למינהו". כלומר בפועל נבראו רק שלושה מתוך ארבעת הדברים שהיו בתכנון. הדבר היחיד שלא נברא הוא: "נפש חיה למינה". מהו בדיוק דבר זה? את התשובה ניתן לראות בהמשך סיפור הבריאה (בראשית ב, ז): "ויהי האדם לנפש חיה". הקב"ה ציוה על הארץ ליצור את האדם והארץ נכשלה. כל החיות נוצרו באופן טבעי, מן הארץ. אך הניסיון ליצור גם את האדם מן הארץ, שיהיה טבעי בלבד לא הצליח.

הסיבה לכך היא שיש באדם מרכיב שאינו קיים בטבע, והוא תודעתו של האדם. הטבע בנוי מסדרה של חוקים דטרמיניסטיים, ואילו לאדם יש יכולת בחירה אשר מעצם טבעה אינה דטרמיניסטית. חופש הבחירה הוא דבר שמקורו אינו בטבע, ולכן אין בטבע כח ליצור דבר שיותר חזק ממנו. חשוב לציין שבפסוק נאמר: "נפש חיה". כלומר הטבע יכול ליצור את האדם מהבחינה הטבעית שלו (חתול משוכלל), רק את הנפש החיה שבתוך האדם אין בכוחו של הטבע ליצור, כיון שזהו חלק באדם שבא מהעליונים. אם האדם היה נוצר מהטבע בלבד, הוא לא היה פחות חכם, הוא היה מעין בהמה משוכללת שיכולה לשלוח טיל לירח. הוא היה אדם

מהבחינה האינטלקטואלית, אך לא מהבחינה המוסרית. למעשה התורה מתארת לנו אדם כזה שנברא מהטבע בלבד ללא נפש חיה (בראשית ג, א):

”והנחש היה ערום מכל חית השדה”

ואונקלוס תרגם: ”והוא הוה חכים מכל חית ברא דעבד ה' אלוקים”. כלומר ערום = חכם. הנחש הוא למעשה האדם ללא הנפש החיה. לנחש יכולת שכלית גבוהה, היכולת לגלות את הנעלם (לנחש). אך לנחש אין את החלק העליון שיש באדם (ההפרש בגימטרייה בין נחש לנפש הוא שבעים ושתיים = חסד, כלומר ההבדל בין האדם בעל הנפש לנחש הוא החסד, המוסר). האדם הינו יצירה מורכבת מאוד, הוא בנוי משני מרכיבים בעלי מקורות שונים: מקור טבעי ומקור אלוקי ישיר. דבר זה יוצר באדם מתחים גדולים בין נטיותיו כיצור טבעי לבין נטיותיו כיצור אלוקי.

לאחר הכישלון של הטבע ביצירת האדם, מופיעה בריאת האדם המוצלחת (בראשית א, כו):

”ויאמר אלקים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו”

המילה נעשה מופיעה בלשון רבים. הרמב”ן מסביר שהקב”ה אמר שהוא והארץ יעשו יחד את האדם, שיתוף פעולה בין הקב”ה לטבע לבריאת האדם, לאחר שהטבע לבדו נכשל במשימה. המילה 'נעשה' משמעותה תיקון דבר קיים, כמו שנאמר לגבי אשת יפת תואר (דברים כא, יב):

”ועשתה את ציפורניה”

כלומר כוונת הקב”ה היתה לתקן ולהשלים את האדם שהארץ נכשלה ליצור לבדה. אך מהפסוק הבא ניתן לראות שלא כך היה בפועל (בראשית א, כז):

”ויברא אלקים את האדם בצלמו בצלם אלקים ברא אותו”

בפסוק מופיעה המילה 'ויברא', כלומר התחלה של משהו חדש לגמרי. הבריאה היא תחילת היצירה של האדם, אך הוא עדיין לא הושלם.

9. סיום הבריאה

לאחר בריאת האדם מסתיים היום השישי (בראשית א, לא):

”וירא אלקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד ויהי ערב ויהי בקר יום השישי”

למעשה זהו הסיום של כל הבריאה כפי שמופיע מיד אחר כך בתחילת פרק הבא (בראשית ב, א – ג):

”ויכלו השמיים והארץ וכל צבאם. ויכל אלקים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה וישבת ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה. ויברך אלקים את יום השביעי ויקדש אותו כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלקים לעשות”

בריאת העולם הסתיימה, אך נשאר משהו לא גמור, לא מושלם – האדם. בריאתו החלה ביום השישי אך היא לא נגמרה. לכן נאמר ”אשר ברא אלקים לעשות”, הקב”ה ברא את האדם, אך יש עוד מה לעשות, צריך להשלים את היצירה. השאלה היא על מי מוטל התפקיד להשלים את

האדם. שהרי הקב"ה גזר על עצמו שביתה החל מהיום השביעי. ואכן ניתן לראות שהנברא היחיד שמשנתנה כל הזמן זהו האדם. אמנם גם בעלי החיים יכולים לעבור מוטציות במשך הזמן, אך רק האדם עובר מוטציות תרבותיות. האדם עדיין מחפש את השלמתו ותיקונו בעולם הזה.

דוגמא לכך היא הבגדים, האדם הוא היצור החי היחיד שמרגיש צורך להוסיף על עצמו כיסוי. אין אף בעל חיים ששובש בגדים (אם לא מכריחים אותו), אך בכל חברה אנושית יש בגד. לעתים הבגד הוא רק חוט מסביב לקרסול, אך תמיד ישנה תוספת על היסוד הטבעי. לאדם יש צורך מתמיד להשתנות, להתפתח (הצורך הזה מפותח יותר אצל הנשים, כאשר אשה פותחת את ארון הבגדים, היא מיד אומרת: "אין לי מה ללבוש". החיפוש אחרי השלמות מצוי יותר אצל נשים).

סיום

סיפור בריאת העולם בתורה הוא מדריך להבנת מגמת הבריאה, התורה אינה מעבירה אוסף של עובדות מדעיות. התורה באה להראות לנו את התכלית – תיקון השלמת המין האנושי. המטרה היא השלמת מעשה בראשית כשותפות בין בני האדם לאלוקים. אין תחרות בין האדם לאלוקים (בניגוד לתרבות היוונית), אלא להיפך, המטרה היא ליצור שיתוף פעולה בדרך להשגת המטרה, וזה מה שנותן את התוכן והמשמעות לכלל מעשה הבריאה.

10. תשובה נבראה לפני בריאת העולם - תנחומא, פרשת נשא, סימן יא ד"ה - 'ילמדנו רבינו'.

"ילמדנו רבינו כמה דברים קדמו למעשה בראשית, כך שנו רבותינו שבעה דברים נבראו עד שלא נברא העולם, אלו הן כסא הכבוד, והתורה, ובית המקדש, ואבות העולם, וישראל, ושמו של משיח, והתשובה, ... והתשובה מנין שנאמר (שם תהלים צ) בטרם הרים יולדו ותחולל ארץ ותבל ומעולם ועד עולם אתה אל תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם"

פתיחה

את סגנונות הלימוד של בחור בישיבה אפשר לחלק בהרבה צורות - אחת מהן היא בין לימוד תאורטי ללימוד מעשי. לא דומה לימוד של מסכת שבת בעיון בסדר בוקר, ללימוד משנה ברורה חלק ג' אחרי התפילה, ולא דומה לימוד מורה נבוכים בסדר צהריים ללימוד הלכות צבא בסוף שיעור ב'.

הסיבה להבדל היא פשוטה מאוד: כאשר לומדים הלכה למעשה אי אפשר להתפרס על פני הבנות שונות ומשונות, הווא-אמינות וערוצים מקבילים. צריך לדעת את השורה התחתונה - מה המעשה האחד אותו צריך לעשות.

היכן נמקם את לימוד נושא התשובה? מצד אחד מדובר על נושא קלאסי של מחשבת ישראל, אולם מצד שני מדובר על מצווה מעשית שעלינו לקיים. נראה, שמה שקורה בפועל הוא שהספרים הקלאסיים על התשובה, בעיקר "אורות התשובה" ו"על התשובה", נלמדים כספרי מחשבת ישראל וכנושא של מחשבת ישראל - כלומר במישור התאורטי שלהם. התוצאה מכך היא, שבסופו של דבר אנחנו לא מיישמים את לימוד התשובה הלכה למעשה. דבר זה נכון לא רק בהיבט המצומצם של איך בדיוק עושים וידוי, אלא בעיקר בהיבט היותר רחב של הבעיה: אנחנו קוראים עוד ועוד על התשובה אבל לא מצליחים באמת לעשות תשובה. אנחנו מוצאים את עצמו שנה אחרי שנה לפני הימים הנוראים מתבחבשים בתוך עצמנו על אותם הדברים שהתבחבשנו בהם בשנה שעברה. נראה לי כי יש צורך בשינוי בלימוד נושא התשובה, ויש ללמוד את ענייני התשובה בתוספת פן של הלכה למעשה. יודגש: ברור שיש קשר בין תשובה הלכה למעשה לבין תשובה כנושא במחשבת ישראל, אולם דרושה מהפכה שבה ילמד לימוד תשובה הלכה למעשה, מתוך תשובה כנושא במחשבת ישראל. זאת אומרת לימוד התאוריה והפיכתה להלכה למעשה. במאמר זה ננסה להסביר ולהדגים צורת הלימוד זו.

הגדרת התשובה

מהי ההגדרה של המושג "תשובה"? הרב קוק כותב על התשובה לכאורה דברים סותרים:

"התשובה היא תופסת את החלק היותר גדול בתורה ובחיים, עליה בנויות כל התקוות האישיות והצבוריות, היא מצות ד' שהיא מצד אחד הקלה שבקלות, שהרי הרהור תשובה הוא כבר תשובה [1], ומצד אחד הרי היא קשה שבקשות, שלא יצאה עדין אל הפועל במלואה בעולם ובחיים" (הקדמה ל'אורות התשובה', עמ' כה [2]).

יש כאן סתירה: האם התשובה היא דבר קל או דבר קשה? נקודה זו פותחת לנו פתח להבין מהי התשובה. מוסיף הרב קוק וכותב:

"על ידי התשובה הכל שב לאלוקות, על ידי מציאות כח התשובה, השורר בעולמים כלם, שב הכל ומתקשר במציאות השלמות האלוקית, ועל ידי רעיונות של התשובה, דעותיה והרגשותיה, כל המחשבות, הרעיונות והדעות, הרצונות וההרגשות, מתהפכים ושבים להקבע בעצם תכונתם בתכן הקדש האלקי" (פרק ד' פסקה ב.).

תשובה היא חזרה לאלוקים. האדם נמצא במקום רחוק מה' והוא חוזר ומתקרב אל ה'. לתנועה שהאדם עשה (ממקום רחוק למקום קרוב) קוראים תשובה. שורש המילה 'תשובה' הוא ש.ו.ב. שזה חזרה לדבר שכבר היה. דבר זה מובן כאשר אנחנו מדברים על תשובה מחטא מסויים. דא עקא שהמושג "תשובה" מופיע לנו בהקשרים נוספים מעבר לקשר שלו

עם מושג החטא. נעיין במספר דוגמאות לכך [3]:

"1. תשובה קדמה לעולם" (פסחים נד., בראשית רבה פרשה א' ה') - החטא בא לאחר שנוצר העולם - אם כן, מהי משמעותה של התשובה, שקדמה לו?

2. תשובה של העולם - כותב הרב קוק: "התשובה הכללית, שהיא עילוי העולם ותיקונו...". (פרק ד' פסקה ג' - בקטע זה עוד נדון בהמשך). כלומר, ישנו מושג של תשובת העולם. איזה חטא חטא העולם? באותו קטע מסביר הרב קוק שגם "סדרי החיים החברתיים והכלכליים ההולכים ומשתכללים" - הינם תוצאה של תשובה. מה הקשר בין אלו לבין תשובה?

3. תשובה סתמית כללית - בצורה המפורשת ביותר כותב הרב קוק: "וישנה עוד הרגשת תשובה, סתמית כללית. אין חטא או חטאים של עבר עולים על לבו, אבל בכלל הוא מרגיש בקרבו מדכא מאד, שהוא מלא עוון, שאין אור ה' מאיר עליו... מתוך מרירות נפשית זאת באה התשובה כרטיה של רופא אומן" (פרק ג'). יש תשובה שבאה לא כתוצאה מחטא אלא כתגובה להרגשת ריחוק מה'.

כדי לענות על שאלות אלו, עלינו להבין היטב את המשמעות הפנימית של המושג "תשובה". נראה שכהקדמה כללית לעניין התשובה יש ללמוד את דברי הרב קוק [4] בקטע "שני ערכי השלמות":

"מבינים אנו בשלמות האלוקית המחלטה שני ערכים של השלמה. ערך אחד של השלמה, שמצד גדלה וגמירתה אין שייך בה הוספה של מעלה. אבל אם לא היתה האפשרות של הוספה היה זה בעצמו ענין חסרון. כי השלמות ההולכת ונוספת תמיד יש בה יתרון ותענוג ואיזה מין העלאה, שאנו עורגים לה כל כך, הליכה מחיל אל חיל, אשר על כן לא תוכל השלמות האלוקית להיות חסרה זה היתרון של הוספת הכח. ועל זה יש באלקות הכשרון של היצירה, ההתהוות העולמית הבלתי מוגבלה, ההולכת בכל ערכיה ומתעלה, ונמצא שהנשמה האלקית העצמית שבהויה המחיה אותה הוא העילוי התמידי שלה, שהוא הוא יסודה האלקי, הקורא אותה להמצא ולהשתכלל" (אורות הקודש ח"ב עמ' תקלב).

ננסה להסביר את הדברים: אין ספק שה' הוא השלמות האין סופית, וכולל בתוכו את כל המידות הטובות שאנחנו יכולים להעלות על דעתנו. כאן אנחנו נתקלים בבעיה. אחת התכונות החיוביות הכי חשובות היא היכולת להשתפר, להוסיף עוד ועוד על הקיים - להשתלם. מי שלא יכול לשפר את עצמו, מי שאין לו את יכולת ההשתלמות לוקה בחסרון. מה נאמר כעת על הא-ל? אם הוא הטוב האין סופי אז היכן באה לידי ביטוי היכולת שלו להשתלם? לצורך זה ברא ה' את העולם. בעולם שלנו יכולת הא-ל להשתלם באה לידי ביטוי. העולם שלנו התחיל ממצב מאוד נמוך ומשמעותה של ההיסטוריה היא התעלות העולם והתקרבותו אל ה' זאת אומרת שיפור, השתכללות - השתלמות. כמובן שנקודת המוצא של טענה זו היא שגם העולם שלנו הוא ביטוי של האלוקות [5].

תפקיד האדם ותפקיד העולם הם להתקרב אל ה'. כזכור זו בדיוק התשובה. התקדמות ממקום רחוק מה' אל מקום קרוב יותר. ומכיוון שמקורו של האדם הוא מהא-ל נקראת התנועה הזאת תשובה - חזרה למקום שבו האדם כבר היה.

תשובה קדמה לעולם

כעת ביכולתנו להסביר מדוע המושג תשובה לא קשור למושג חטא. זה נכון שאדם שחטא התרחק מה' ובעשותו תשובה הוא חוזר ומתקרב אליו אך זה רק ביטוי אחד של התנועה הזאת. גם אחד שלא חטא יכול לעשות תשובה, כל שעליו לעשות הוא להתקרב לה' יותר מהמקום שבו הוא נמצא עכשיו. אדם מתפלל שלוש תפילות ביום - הוא עושה את המוטל עליו. אם יצליח היום לכוון יותר טוב ממה שהוא כיוון אתמול הרי שהוא התקרב לה', זאת אומרת שהוא פעל מכוחה של התשובה.

נראה כי זו היא המשמעות העמוקה של דברי חז"ל ש"תשובה קדמה לעולם". "תשובה קדמה לעולם ולפיכך היא יסוד העולם" (אורות התשובה פרק ה' פסקה ו. ('יסוד העולם במובן של דרך הפעולה של העולם. העולם נוצר כך שהוא כל הזמן בתנועה" מתחתית היות שפלה, כלומר ממעמד של החסרון המוחלט, ושתלך תמיד הלוך ועלה להעליה המוחלטת" (אורות הקודש ח"ב עמ' תקלא). וכפי שאומר הרב קוק במפורש :

"רוח התשובה מרחף בעולם והוא נותן לו את עקר צביונו ודחיפת התפתחותו, ובריח בשמי הוא מעדן אותו ונותן לו את כל כשרון יפיו והדרו" (פרק ה' פסקה ד.')

מעמד האישה, עבדות, סגנונות שלטון, סגנונות כלכלה הם רק דוגמאות בודדות לתחומים בהם העולם התחיל מתחתית שפלה והוא הולך ומתקדם עם הזמן. ההתקדמות הזאת היא מכוחה של רוח התשובה שמרחפת בעולם. וזו היא תשובת העולם שהזכרנו מקודם :

"התשובה הכללית, שהיא עלוי העולם ותקונו, והתשובה הפרטית, הנוגעת לאישיות הפרטית של כל אחד ואחד, עד כדי דקות הפרטים של תיקוני התשובה המיוחדים, שרוח הקדש יודע לפרטם לפרטים היותר בודדים - הן ביחד תכן אחד. וכן כל אותם תקוני התרבות, שעל ידם יוצא העולם מחרבנו, סדרי החיים החברתיים והכלכליים, ההולכים ומשתכללים, עם תיקוני כל חטא ועוון מחמורים שבחמורים עד דקדוקי סופרים ומדות חסידות היותר מופלגות - כלם הם חטיבה אחת, ואינם מנתקים זה מזה, וכלהו לחד אתר סליקין" (פרק ד' פסקה ג. [6])

מהו אותו מקום שכולם עולים אליו? כולם, האדם הפרטי והעולם, הולכים ומתקרבים לד'. לאור זאת, כבר כמעט ואין צורך להסביר מדוע יש תשובה כללית סתמית. הדגש בדברי הרב קוק לגבי מי שעשה תשובה כזו הוא שלפני התשובה "יודע הוא כי אין א-ל-לוה בקרבו, וזאת היא לו הצרה היותר גדולה, החטא היותר איום" (פרק ג'). חטא משמעותו להיות רחוק מה', אך לא חייבים לחטוא כדי להיות רחוקים. אפשר להגיע לריחוק גם ללא החטא. הדגש הוא על כך שהוא רחוק. התשובה תקרב אותו לה' ואז "הוא מלא עז, עיניו מתמלאות אש קדש, לבבו כלו נטבל בנחלי עדנים, קדשה וטהרה חופפות עליו."

נקודת הבחירה

כל התקרבות שיעשה האדם לכיוונו של ה' היא תשובה. וכאן אנחנו מגיעים ללימוד תשובה כהלכה למעשה. אחד הדברים שמביא את האדם ליאוש מתשובה הוא המחשבה על כך שחזרה בתשובה זה לעשות קפיצה ענקית ממצבו הנוכחי למצב של צדיק. אדם אומר לעצמו אני מתחיל להתכוון בתפילה, הוא ניסה והוא מנסה, אבל כל פעם הוא מצליח להתכוון רק בשתיים שלוש הברכות הראשונות. אז הוא מתייאש ואומר 'כנראה כוונה בתפילה זה בשביל אנשים גדולים וצדיקים, ולא בשבילי, ושוכח שלפני שהוא התחיל לנסות להתכוון בתפילה הוא התכוון אולי רק בברכה הראשונה. אילו היה יודע שמעשהו זה היה תהליך שלם של תשובה גמורה, ולא נסיון כושל הוא לא היה מתייאש. הרי כאשר הוא התכוון בשלוש ברכות זו כבר קירבה לה' ביחס לכוונה בברכה אחת - וזו היא עיקר התשובה.

על ההבנה הזאת כותב הרב אליהו דסלר בקונטרס הבחירה [7]. כל אדם עושה את הבחירה שלו בין טוב לרע, ובין אמת לאמת מדומה (שקר) בנקודת הבחירה. היכן היא נקודת הבחירה? ההתלבטות של האדם היא רק בנקודה מסויימת. לצורך הסבר דבר זה מביא הרב דסלר משל: כאשר שני עמים נלחמים המלחמה נעשית ב"קו המגע", שהוא המקום בו

נפגשים הצבאות הנלחמים. מה שנמצא מאחורי צבא אחד הוא לגמרי שלו, ומה שנמצא מאחורי הצבא השני הוא לגמרי שלו. כאשר יש ניצחון בקרב וצבא אחד כובש שטח מהצבא האחר אז "קו המגע" בזמן חידוש הלחימה יהיה במקום חדש, כיוון שהשטח שנכבש הוא כבר לגמרי של הצבא הכובש. אותו עקרון פועל גם בבחירה :

"כל אדם יש לו בחירה, היינו בנקודת פגישת האמת שלו עם האמת המדומה, תולדת השקר. אבל רוב מעשיו הם במקום שאין האמת והשקר נפגשים שם כלל. כי יש הרבה מן האמת שהאדם מחונק לעשותו, ולא יעלה על דעתו כלל לעשות ההיפך, וכן הרבה אשר יעשה מן הרע והשקר, שלא יבחין כלל שאין ראוי לעשותו. אין הבחירה שייכת אלא בנקודה שבין צבאו של היצר הטוב לצבאו של היצר הרע. הרבה נכשלים תמיד בלשון הרע, מפני שהורגלו בו, ולא יעלה על דעתם כלל כי רע הוא. ואותם אנשים עצמם לא יבוא לפניהם יצר הרע להציע להן מחשבת חילול שבת, ביטול תפילה, וציצית ותפילין וכדומה. והיינו משום שבשבת, ותפילין וציצית, נתחנכו והורגלו כל כך עד שאין כניסה שם ליצר הרע" (פרק ב' נקודת הבחירה, עמ. 113)

יש דברים שבהם אין לאדם בחירה מתוך כך שהוא מורגל בהם ומחונק להם. רק בנקודת הבחירה האדם באמת מתלבט מה עליו לעשות ומעשהו יהיה תוצאה של הבחירה בלבד. כל אדם ונקודת הבחירה שלו. יש כאלו שנקודת הבחירה שלהם היא בדברים גבוהים, למשל מי שחונק למצוות ומעשים טובים נקודת הבחירה שלו היא בדקויות של עבודת ד'. ויש כאלו שנקודת הבחירה שלהם היא בדברים נמוכים, למשל מי שגדל בשכונת פשע והוריו עבריינים ואין לו בחירה כלל אם לגנוב - נקודת הבחירה שלו תהיה כאשר יזדמן לו לרצוח משהו.

סיכום הדברים : לכל אדם יש בחירה רק בנקודת הבחירה. נקודה זו נקבעת על ידי שני דברים : הנסיבות של המציאות אליה הוא נולד והבחירות הקודמות שלו (שיכלו להעלות אותו בסולם הבחירה או להוריד אותו בסולם זה). וכאן מחדש הרב דסלר חידוש גדול :

"מתבאר לנו מכל זה, שזכויותיו של אדם אינן המצוות והמעשים טובים שנתחנך בהם, אלא בחירותיו הטובות לבד, כי כל אשר נתחנך בו אינו אלא הכנת מקום נקודת הבחירה, שהיא לא נעשית על ידו... ומה היא מדרגתו? מה שמתגבר על יצרו בדבר שלא למד" (פרק ד' חינוך ועלייה, עמ. 115)

עיקר עבודת ה' אינה קיום המצוות אלא התגברות על היצר. הגעה לנקודת הבחירה ועשיית עוד צעד אחד קדימה. אותו צעד קדימה מקרב את האדם אל ה', והוא הנקרא תשובה. אם נחבר את הדברים נגיע שוב למסקנה שאין צורך להפוך לצדיק גדול כדי לעשות תשובה. ההתמודדות של האדם היא בנקודת הבחירה שלו. מה שנמצא רחוק משם אינו בהישג יד ולכן גם אין דרישה מהאדם להגיע לשם, לפחות לא מאותה נקודה בה הוא נמצא. הדרישה מהאדם היא להתקדם קצת, לבחור נכון בהתמודדות שעומדת לפניו עכשיו. לדעתי זו גם משמעות דבריו של ר' נחמן מברסלב :

"ואם אתה רחוק מאד מאד ממנו יתברך, ונדמה לך, שאתה פוגם בכל שעה ממש נגדו יתברך, עם כל זה כנגד זה תדע, שאיש כזה שהוא מגשם כל כך - כל תנועה ותנועה שהוא מנתק עצמו מעט מעט מן גשמיותו ופונה להשם יתברך היא גדולה ויקרה מאד מאד, ואפילו נקודה קטנה מאד, שהוא נעתק מגשמיותו אליו יתברך, הוא רץ בזה כמה וכמה אלפים פרסאות בעולמות עליונים" (ליקוטי מוהר"ן תנינא תורה מת.).

למעשה, זה לא חשוב היכן ממוקם האדם על סולם הבחירה. היכן שזה לא יהיה אם הוא עושה את הבחירה הנכונה, אם הוא נעתק מגשמיותו, אם הוא מתקרב לדי, זו תשובה גמורה .

קלה שבקלות או קשה שבקשות ?

כעת ביכולתנו להסביר את הפרדוקס שהיה בדברי הרב קוק. כזכור הרב קוק אמר על התשובה ש"היא מצות ה' שהיא מצד אחד הקלה שבקלות, שהרי הרהור תשובה הוא כבר תשובה, ומצד אחד הרי היא קשה שבקשות, שלא יצאה עדין אל הפועל במלואה בעולם ובחיים". שאלנו כיצד דבר יכול להיות גם קל שבקלים וגם קשה שבקשים, אולם עכשיו התשובה ברורה! תשובה היא קלה מאוד כיוון שהדרישה מהאדם היא לעשות רק צעד אחד, רק לחצות את נקודת הבחירה. ובעשותו זאת הרי שעשה תשובה גמורה. אולם התשובה היא גם קשה שבקשות כיוון שבכל פעם שהאדם חצה את נקודת הבחירה שלו ניצבת לפניו נקודת בחירה חדשה שגם אותה הוא צריך לחצות. אין גבול לכמה אדם יכול להתקרב לה, ומכל מקום שאליו יגיע האדם בעבודת ה' יש לו עדיין לאן להתקדם. ולכן התשובה "לא יצאה עדין אל הפועל במלואה בעולם ובחיים".

הלכה למעשה

השלב הראשון שיש בחזרה בתשובה, בעיקר בחזרה בתשובה מחטא אך לא רק, הוא סימון נקודת הבחירה וקביעת המטרה: לאן אני רוצה להגיע. כדי לעשות זאת האדם צריך לענות על השאלות הבאות:

1. מה מצבי ומה דרגתי בעניין בו אני רוצה לחזור בתשובה?
2. לאן אני רוצה להגיע? מה יחשב שאני כבר לא באותו מצב כמו קודם?
המסקנה שעולה מכל דברינו הוא שאין להציב מטרה שהיא גדולה ורחוקה מידי, כיוון שאין ביכולת האדם להגיע לאותה מטרה. כל מה שנדרש ממנו זה לצאת מהמצב בו הוא נמצא עכשיו, ולכן המטרה צריכה להיות הצעד הבא, השלב הבא בסולם הבחירה ולא השלב האחרון - מקומם של צדיקים גמורים. רק מי שיציב לעצמו מטרה שהיא בת הישג יצליח לחזור בתשובה .

---

[1] על פי הגמרא בקידושין מ"ט:.

[2] הפניה לאורות התשובה במאמר זה הינה למהדרת' אור עציון'.

[3] ברור לנו שלכל אחת מהדוגמאות אפשר לתת הסבר מקומי מדוע בכל זאת תשובה קשורה לחטא. אנחנו מעדיפים להישאר בשאלה כדי להעלות אחר כך פתרון כולל, עקרוני, לכולם.

[4] הסבר זה שמעתי מהרב תמיר גרנות.

[5] התפיסה האימננטית לעומת התפיסה הטרנסצנדנטלית .

[6] כמובן שלפסקה זו משמעות גם לגבי היחס שבין תשובת הפרט ובין תשובת העולם. אנחנו מתמקדים כאן רק באמירה העקרונית שיש מושג אחד של תשובה והוא שייך הן באדם הפרטי והן בעולם בכלל.

[7] מכתב מאלהו חלק א'.

<< · אורות התשובה · ה · >>

[עריכה] הכרחיות מציאות התשובה ופעולתה באדם בעולם ובכנסת ישראל

א. התשובה היא ההרגשה היותר בריאה של הנפש ← בניגוד לתפיסה שהתשובה שייכת לאדם מסכן, שפל ונבזה, אומר הרב שהיא דווקא שייכת לאדם הבריא בנפשו. נשמה בריאה בגוף בריא מוכרחת היא לבא לידי האושר הגדול של תשובה, והיא מרגשת בה את העונג הטבעי היותר גדול.

פליטת החמרים המזיקים פועלת פעולתה הטובה והמבריאה ← (הרב מביא משל מהגוף ללמוד על התשובה:) כשם שכאשר הגוף בריא, הוא פולט החוצה את כל החומרים המזיקים שיש בו בגויה ← בגוף כשהיא ← הגוויה, הגוף שלמה בתכונתה ← כלומר כשהגוף מתפקד כמו שצריך, והרקה ← (כך גם בנפש:) פליטה רוחנית של כל מעשה רע וכל רשומים רעים ומקולקלים הבאים ממנו, של כל מחשבה רעה ושל כל ריחוק מהתוכן האצילי האלהי בכלל, שהוא ← הריחוק מהתוכן האלוהי יסוד לכל רע, לכל גסות וכעור, מוכרחת היא לבא, כשהאורגן ← האורגניזם, הגוף החי בריא מצדו הרוחני והגשמי יחדיו.

ב. נגד ← כנגד, במקום כל חלק של כעור, שמסתלק מנשמת האדם ע"י הסכמתו הפנימית של אור התשובה ← ע"י שהוא רוצה ומתחיל לעשות תשובה, מתגלים עולמות מלאים בבהירותם העליונה בקרב נשמתו ← הוא יכול 'לראות' בעזרת הנשמה שלו הרבה יותר דברים, ובבהירות יותר טובה. (ראה גם בסוף פרק ג'). כל העברת חטא דומה להסרת דבר החוצץ מעל העין הרואה, ואופק ראייה שלם מתגלה, אור מרחבי שמים וארץ וכל אשר בהם.

ג. העולם מוכרח הוא לבא לידי תשובה שלמה ← בסופו של דבר, זה לא נתון לבחירה של העולם אם הוא רוצה להתקדם או לא, אלא הוא יהיה מוכרח לזה בכל מיני דרכים. (קוראים לזה הנהגת הייחוד). אין העולם דבר עומד על מצב אחד ← שנשאר במצב סטטי כי אם הולך הוא ומתפתח, וההתפתחות האמתית השלמה מוכרחת היא להביא לו ← לעולם את הבריאות הגמורה, החמרית והרוחנית ← (ראה פסקה א'), והיא תביא את אור חיי התשובה עמה.

ד. רוח התשובה מרחף בעולם ← דומה לשמש התשובה ב(ד'א') והוא נותן לו את עיקר צביונו ודחיפת התפתחותו, ובריה בשמיו ← לרוח התשובה יש ריח טוב כמו לבושם, ועל ידי הריח הזה - הוא מעדן אותו ונותן לו את כל כשרון יפיו והדרו.

ה. העקשנות לעמוד תמיד בדעה אחת ולהתמך בה בחבלי החטאת שנעשו למנהג, בין במעשים בין בדעות, היא מחלה הבאה מתוך שקוע בעבדות קשה ← השתעבדות ליצרים שלנו, שאינה מניחה את אור החרות של התשובה להאיר בעוצם חילה ← בכוחה העצום,

כי התשובה היא שואפת לחופש מקורי אִמְתִּי ← שנובע ממקור הקודש (ולא חופש של הפקרות) שהוא החפּש האלהי שאין עמו שום עבדות.

ו. מבלעדי מחשבת התשובה, מנוחתה ובטחונה ← מבלי שנדע את עניינה של התשובה, וכיצד היא נותנת לנו מנוחה ובטחון, לא יוכל האדם למצוא מנוח, והחיים הרוחניים לא יוכלו להתפתח בעולם ← כמו שהוא הולך ומסביר: החוש המוסרי ← מצד אחד, נטועה באדם תביעה לצדק ושלמות תובע מהאדם את הצדק והטוב, את השלמות, והשלמות המוסרית כמה רחוקה היא מהאדם להגשימה בפועל ← ומצד שני, האדם, באשר הוא אדם - חומרי - לא יכול לממש את הצדק והמוסר בשלמותם - ולכן הוא בסתירה פנימית, וכמה כחו חלש לכון מעשיו אל הטוהר של אידיאל הצדק הגמור! ואיך ישאף אל מה שאיננו ביכלתנו כלל?

לזאת ← מכאן מוכח ש התשובה היא טבעית לאדם ← בניגוד לתפיסה שהתשובה היא בדיעבד, אנו רואים שהתשובה היא דבר טבעי לאדם, שמלווה אותו כל חייו, והיא משלימתו. אם ← אף על פי ש האדם עלול תמיד למכשול, להיות פוגם בצדק ובמוסר - אין זה פוגם את שלמותו, מאחר שעיקר יסוד השלמות שלו היא העריגה והחפץ הקבוע ← הרצון החזק אל השלמות. והחפץ הזה הוא יסוד התשובה, שהיא מנצחת תמיד על דרכו בחיים ומשלימתו באמת.

ו. * התשובה קדמה לעולם ← בניגוד לתפיסה הרווחת, שבגלל החטא אנו צריכים לתשובה, חז"ל אמרו שתשובה קדמה לעולם (תנחומא, נשא, י"א, ד"ה י'למדנו רבינו'), ולפיכך ← מתוך כך אנו למדים ש היא יסוד העולם. שלמותם של החיים ← אפשר על פי העקרון שתשובה קדמה לעולם, להסביר סתירה פנימית שישנה באדם, שמצד אחד אנו אומרים שחיים שלמים ומלאים היא דוקא עם המשך התגלותם על פי טבעם העצמי ← יש לחיים, לאדם, טבע עצמי, שאפשר לראותו אצל ילדים בעיקר: סקרנות, שמחת חיים, שירה, רגש חזק, זרימת חיים וכו'. וכיון שהטבע מצד עצמו אינו בעל הסתכלות והבחנה ← לא יודע להבחין בין טוב לרע, אלא הוא 'זורם' - הרי החטא מוכרח הוא מצד זה, "ואין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא" (קהלת ז'כ). וביטול עצם טבעיותם של החיים ← ומצד שני, אי אפשר לכבוש את הטבעיות של החיים, וללבושסבר פנים רציניות כל הזמן, כדי שיהיה האדם בלתי-חוטא, זהו עצמו החטא היותר גדול ← שהרי ביטול חלק מעצמנו זה חטא גדול יותר, שהרי כך נבראנו, "וכפר עליו מאשר חטא על הנפש ← שהנזיר חטא בזה שהוא ציער עצמו מן היין, כלו' בזה שהוא ביטל עצמו מהחיים (במדבר וי"א). על כן ← ובגלל שיש סתירה מובנית כזו בחיי האדם (כמו בפסקה הקודמת) התשובה מתקנת את הקלקול ומחזירה את העולם ואת החיים למקורו דוקא בגילוי יסוד עצמיותם העליון ← לחיות את החיים הטבעיים בתיקונם, שזו מעלה גבוהה יותר (ראה קדושה במסל"ש), עולם החירות, ועל שם כך מכנים שם ד' אלהים חיים.

ז. העתיד יגלה את הפליאות של גבורת התשובה, ויהיה גלוי זה מענין את העולם כולו באין-ערוך הרבה יותר מכל החזיונות המפליאים ← למשל ההתפתחויות הטכנולוגיות, שהוא רגיל לראות בכל מרחבי החיים והמציאות. והתגלות חדשה זו תמשוך את לב הכל בפליאתה, עד כדי להשפיע על כולם מרוחה, ואז יקום העולם לתחיתו האמתית, ויחדל

החטא, ויבוער רוח הטומאה, והרשעה כולה כעשן תכלה.

ח. כנסת ישראל, בהרגשתה הרוחנית העודפת ← בפוטנציאל הרוחני הגדול שלה, היא הראשונה ← (מבחינה כרונולוגית) בעולם לתשובה, היא החטיבה העולמית ← הקבוצה היחידה שבעולם שסגולת התשובה תתגלה בה תחלה. היא נדחפת ← יש בה דחיפה, זיקה פנימית, בקשה להיות מתואמת עם האורה האלהית בעולם ← 'על אותו גלי עם הקב"ה (עשה רצונך כרצונו - מה הוא חנון אף אתה חנון וכו'), שאין בה חטא ועון. וכל נסיגה מתכונה זו ← מבקשה זו, להיות מתואמים עם אור ה' מצדה, הרי היא פוגמת את שלמות אפיה של אומה זו ← אצל עם ישראל, חוסר רצון לדבוק באור ה' אינו רק פגיעה בתוספת, בבונס, אלא זו פגיעה מהותית בישראל, שסוף סוף כחה החזק בחיים ← הרצון לדבוק באור ה', שהוא הכח היותר חזק בישראל ינצח את ההפרעה ← החטא, והבריאות השלמה תבא אליה וברב כח תחל לפעמה, ואור התשובה יופיע בה בראשונה. ואחר כך תהיה היא הצנור המיוחד המשפיע את לשד ← העונג של החיים של תאות התשובה העדינה על כל העולם כולו, להאיר אותו ולקומם מצבו.

עריכה [סיכום]

א. טבע האדם הוא להיות בריא בגופו ובנפשו. וכשם שכאשר הגוף בריא הוא פולט את החומרים המזיקים, כך גם כאשר הנשמה בריאה, היא תדחה כל מחשבה רעה או מחשבה מרוחקת מה'.

ב. כל חטא הוא כמו דבר שמסתיר לנשמה שלנו לראות את העולמות העליונים. לכן כאשר חוזרים בתשובה מחטא מסויים, ישנה התקדמות רוחנית.

ג. העולם מתקדם כל הזמן, מבחינה גשמית ומבחינה רוחנית, וברור שבסוף יגיע לתשובה שלמה.

ד. רוח התשובה היא הנותנת לעולם את כיוון התפתחותו ואת כל יופיו.

ה. כל מצב של חטא הינו סוג של עבדות, ויש גם עבדות במחשבה, כגון להיות מקובע באותן דעות. ומצד שני, התשובה היא החירות (אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה), והיא משחררת מהעבדות של החומר או של הדעות וכו'. שורש החירות הוא מהקב"ה שנקרא הבעל בלתי תכלית.

ו. האדם נמצא בקונפליקט תמידי: מצד אחד יש בו רצון שהכל יהיה מושלם (מבחינה מוסרית וכו'), אבל מצד שני, הוא לא יכול לעמוד בסטנדרטים גבוהים כאלה - זה מביא ליאוש. לכן יש לדעת, שבאמת לא מצופה מהאדם להיות מושלם, (שהשלימות היא רק אצל ה'), אבל האדם יכול לשאוף לשלמות. והשאיפה הזו - היא התשובה.

*ו. רעיון דומה לפסקה הקודמת. יש באדם כביכול סתירה, שמצד אחד הוא נדרש לחיות חיים ע"פ טבעו העצמי, 'הזורם', ומצד שני, הטבעיות הזו לא מבחינה בין טוב לרע, והוא מועד ליפול בחטא, על באה בהכרח התשובה, לעזור באדם לתקן את טבעיות החיים, ולחיות ע"פ הטבע המתוקן, שזה המצב האידיאלי.

ז. לעתיד לבוא יתגלה אור התשובה לכל העולם, וכל העולם יסחף אחריו, ואז העולם יתעלה לרמות שאיננו מכירים.

ח. לעם ישראל יש יכולות רוחניות גבוהות משאר העמים, ועל כן הוא יהיה ראשון בגילוי אור התשובה בעולם, ודרכו יתרומם שאר העולם.

.13